

Framework of Improving Information Literacy Skills of Public Libraries in IRAN

Batul Keykha^{ID}

Assistant Professor, Department of Information Science & Knowledge Studies, University of Zabol, Zabol, Iran (Corresponding author). batulkeykha@uoz.ac.ir

Amir Ghaebi^{ID}

Associate Professor, Department of Information Science & Knowledge Studie, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran. ghaebi@alzahra.ac.ir

Abstract

Purpose: Information literacy is defined as a set of skills required to navigate effectively in the information society. Public libraries, as one of the most important and influential institutions for providing information, play a significant collaborative role in training and enhancing information literacy skills. Today, in the age of post-literacy and with the spread of media based on new digital technologies, traditional stages of literacy are being left behind, and new literacies are emerging. Information literacy studies have also begun to make new strides in providing frameworks that surpass models and standards. This has led to significant advancements in the study of this field, considering the flexibility and broader inclusion of frameworks compared to standards. In the third millennium, information literacy is considered a crucial skill for all members of society, and the advancement of any society depends on its progress towards establishing an effective information society. In this regard, the role of public libraries as a fundamental component of the information society and a system that fosters and sustains information literacy skills is more significant than in the past. The research aims to establish a framework for enhancing information literacy skills training for the patrons of public libraries within the country's public library system.

Method: The research is of a practical nature and falls under mixed methods studies. The research community included four information literacy frameworks and 18 experts in information literacy from the country. Research data were collected and analyzed by combining three content analysis approaches of information literacy frameworks, conducting three round-trips of the Delphi panel of information literacy experts, and using the DEMATEL Technique. The findings were presented using Invivo, Excel, MATLAB, and XMind version 8 software.

Findings: The proposed framework consists of 7 main components and 52 indicators. The components "information dissemination" (10.482) and "information evaluation" (9.712) had the highest relative weight and degree of importance, while the component "combination of information" (9.434) was found to have the lowest degree of importance compared to the other components. The components have been obtained.

Conclusion: The resulting framework can be used to address the lack of coherent planning and continuous implementation of information literacy skills training in public libraries, thereby supporting the achievement of the institution's training goals and missions. The resulting

Cite this article: Keykha, B. & Ghaebi, A. (2023). Framework of Improving Information Literacy Skills of Public Libraries in IRAN. *Sciences and Techniques of Information Management*, 9(3): 295-318.
<https://doi.org/10.22091/STIM.2023.9344.1945>

Received: 2023-07-01 ; **Revised:** 2023-07-20 ; **Accepted:** 2023-07-30 ; **Published online:** 2023-08-02

© The Author(s).

Article type: Research

Published by: University of Qom.

framework of this research can be used at more detailed levels in formulating and designing context-oriented micro-models of information literacy in various types of public libraries, such as regional, urban, rural, and mobile libraries. It can also be effective to address the research gaps in the field of information literacy within the context of public libraries in Iran by following proper scientific flow. Given the goals and responsibilities of public libraries as a public university and one of the most prominent and trusted centers for education, it is crucial to make a serious effort to empower and enhance the information literacy skills of the audience. Utilizing information literacy frameworks as a practical strategy for teaching and improving information literacy skills in public libraries can be considered as a key approach for fostering sustainable information development in societies and contributing to the overall information sustainable development of the community.

Keywords: Information Literacy, Public Libraries, Institution of Public Libraries, Information Literacy Framework, Iran.

چارچوب ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای کتابخانه‌های عمومی کشور

بتول کیخا^۱

استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه زابل، زابل، ایران (نویسنده مسئول). batulkeykha@uoz.ac.ir

امیر غائبی^۲

دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.
ghaebi@alzahra.ac.ir

چکیده

هدف: سواد اطلاعاتی به مجموعه‌ای از مهارت‌های مورد نیاز برای حرکت هدفمند در جامعه اطلاعاتی تعبیر می‌شود. کتابخانه‌های عمومی به عنوان یکی از مجاری مهم و پرکاربرد ارائه اطلاعات، نقش مشارکتی مهم و قابل توجهی در آموزش و ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی دارند. امروزه در عصر پسا سواد و با همه‌گیر شدن رسانه‌های مبتنی بر فناوری‌های نوین دیجیتال و با پشت‌سر گذاشتن مراحل سنتی سواد و ظهور سوادهای نوپدید، مطالعات سواد اطلاعاتی نیز با گذر از مدل‌ها و استانداردها، حرکت‌های نوینی را به‌سوی ارائه چارچوب‌ها آغاز نموده است. این امر باعث شده تا رویکردهای قابل توجهی در مطالعات این حوزه، با توجه به انعطاف‌پذیری و شمول بیشتر چارچوب‌ها نسبت به استانداردها، حاصل شود. در هزاره سوم، سواد اطلاعاتی یک قابلیت مهم برای تمام افراد جامعه محسوب می‌شود و پیشرفت هر جامعه، در گرو میزان حرکت آن جامعه در جهت نیل به جامعه اطلاعاتی کارآمد است. بنابراین، نقش کتابخانه‌های عمومی به عنوان یکی از زیرساخت‌های جامعه اطلاعاتی و یک سیستم مشارکت‌کننده و استمراردهنده مهارت‌های سواد اطلاعاتی، بسیار پررنگ‌تر از گذشته است. در این راستا، هدف پژوهش حاضر ارائه چارچوب ارتقای آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای مخاطبان کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور می‌باشد.

روش: نوع پژوهش کاربردی است و در زمره مطالعات آمیخته جای دارد. جامعه پژوهش ۴ عنوان چارچوب سواد اطلاعاتی و ۱۸ نفر از متخصصان و خبرگان سواد اطلاعاتی کشور بودند. داده‌های پژوهش با تلفیق سه رویکرد تحلیل محتوای چارچوب‌های سواد اطلاعاتی، سه دور رفت و برگشت پل دلفی خبرگان سواد اطلاعاتی و تکنیک دیمتل، گردآوری شده و با استفاده از نرم‌افزارهای این‌ویووا، اکسل، متلب و نسخه ۸ ایکس مایند، تحلیل و ارائه شدند.

یافته‌ها: اجزاء چارچوب پیشنهادی با ۷ مؤلفه و ۵۲ شاخص مشخص شد. بیشترین مقدار وزن نسبی و درجه اهمیت مربوط به دو مؤلفه «اشاعه اطلاعات» (۱۰/۴۸۲) و «ارزیابی اطلاعات» (۹/۷۱۲) بود و مؤلفه «ترکیب اطلاعات» (۹/۴۳۴) کمترین درجه اهمیت را نسبت به سایر مؤلفه‌ها کسب کرد.

استناد به این مقاله: کیخا، ب.، غائبی، ا. (۱۴۰۲). چارچوب ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای کتابخانه‌های عمومی کشور. *علوم و فنون مدیریت*

اطلاعات، ۹(۳): ۳۹۵-۳۱۸. <https://doi.org/10.22091/STIM.2023.9344.1945>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۴/۲۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۸؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۰۵/۱۱

ناشر: دانشگاه قم

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان.

نتیجه‌گیری: چارچوب حاصل از این پژوهش می‌تواند در بهبود خلأ ناشی از فقدان برنامه‌ریزی‌های منسجم و اجرای مستمر آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی و تحقق هدف‌ها و مأموریت‌های آموزشی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور مؤثر واقع شود. این چارچوب می‌تواند در سطوح خردتر، در طراحی و تدوین میکرو مدل‌های بافتی سواد اطلاعاتی در انواع مختلف کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی (منطقه‌ای، شهری، روستایی، سیار) نیز به کار گرفته شود. همچنین می‌تواند با جریان‌سازی علمی مناسب در این زمینه، در پر کردن شکاف‌های پژوهشی در حوزه سواد اطلاعاتی در بافت کتابخانه‌های عمومی کشور، و در مهارت‌افزایی به جامعه بزرگ مخاطبان این کتابخانه‌ها مؤثر واقع شود. بهره‌گیری از چارچوب‌های سواد اطلاعاتی به عنوان یک راهبرد عملی، در جهت آموزش و ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی، می‌تواند یکی از راهبردهای زمینه‌ساز توسعه پایدار اطلاعاتی جوامع به شمار آید.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، کتابخانه‌های عمومی، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

۱. مقدمه

کتابخانه‌های عمومی امروزی به‌عنوان یکی از مراکز پرکاربرد و مهم بازنمون دانش و اطلاعات در جامعه، نقش مشارکتی سازنده و درخور توجهی در آموزش و ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی بر عهده دارند. این نقش مشارکتی، اثر مستقیم و ماندگاری بر آموزش و ارتقاء مهارت‌های سواد اطلاعاتی جامعه مخاطب (پاتنیس و گالا^۱، ۲۰۲۲) و همچنین بر توسعه اطلاعاتی پایدار جوامع (آلکس میچا و ایگینوویا^۲، ۲۰۲۰) بر جای می‌گذارد. از این‌رو جایگاه کتابخانه‌های عمومی به‌مثابه یکی از زیرساخت‌های جامعه اطلاعاتی مولد و نظام خودآموز سواد اطلاعاتی (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۹) و از مراکز توسعه‌دهنده فرصت‌های یادگیری به کاربران (ایو، گروت و اشمیت^۳، ۲۰۱۷) و بستر ساز یادگیری مادام‌العمر (کیخا، کیانی و غانبی، ۱۳۹۸)؛ همواره مورد توجه است.

امروزه با گسترش وسیع رسانه‌های مبتنی بر فناوری‌های نوین دیجیتالی و ظهور سوادهای نوپدید، سواد اطلاعاتی نیز با گذر از مراحل سنتی سواد، همزمان با ورود به عصر پسا سواد و با عبور از مدل‌ها و استانداردهای سواد اطلاعاتی، حرکت‌های نوینی را به‌سوی ارائه چارچوب‌های سواد اطلاعاتی آغاز کرده است. چراکه قابلیت‌های چارچوب‌ها می‌توانند ضمن بیان خلاصه‌ای از استانداردهای سواد اطلاعاتی، زمینه نگاه خردمندانه و تلفیق همزمان مهارت‌های سواد اطلاعاتی را نیز فراهم آورند (چارچوب سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی^۴، ۲۰۱۶). رصد پژوهش‌های سواد اطلاعاتی نیز حکایت‌گر تغییر رویکردهای جهانی در مطالعات سواد اطلاعاتی و حرکت از استانداردهای سواد اطلاعاتی به‌سمت چارچوب‌ها است (ای.سی.آر.ال.^۵، ۲۰۱۶). انعطاف‌پذیری، شمول، مهارت‌محوری و همچنین توجه به مختصات و ویژگی‌های بافت اطلاعاتی، از قابلیت‌های منحصربه‌فرد چارچوب‌های سواد اطلاعاتی، نسبت به استانداردها و مدل‌های سواد اطلاعاتی است (پن جوآن^۶، ۲۰۱۰). این قابلیت‌ها باعث شده تا از یک دهه پیش در کتابخانه‌های عمومی بیشتر جوامع، ضرورت تدوین چارچوب‌های ملی سواد اطلاعاتی بر مبنای دیدگاه‌های خبرگان ملی و

1. Potnis & Gala
2. Alex-Nmecha & Igbinovia
3. Eve, Groot & Schmidt
4. Association of College and Research Libraries
5. ACRL
6. Ponjuan

متخصصان سواد اطلاعاتی، مورد تأکید و اهمیت واقع شود.

به علاوه، رصد دانشی پژوهش های مرتبط، تسلط به مهارت های سواد اطلاعاتی را موضوعی می داند که امروزه جایگاه آن با گسترش فزاینده فناوری های ارتباطی و اطلاعاتی و ورود به عصر پسا سواد، بیش از پیش اهمیت یافته است. ظهور فراگیر این فناوری ها و محمل های اطلاعاتی منبعث از آن، ضرورت و اهمیت بسیار زیادی را برای ارتقای مهارت های سواد اطلاعاتی و سواد های نوظهور مرتبط با آن، ایجاد نموده است (فاروق و ماهر^۱، ۲۰۲۱؛ لی، چن و وانگ^۲، ۲۰۲۱؛ هکت^۳، ۲۰۱۸). از این رو توجه به آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی، با در نظر داشتن فناوری های نوین دیجیتالی مبتنی بر سواد های نوپدید و بر پایه آموزش های نوآورانه، در خدمات کتابخانه های عمومی به دلیل نقش مهمی که این کتابخانه ها در رفع شکاف دیجیتالی بر عهده دارند، یک اولویت قابل تأکید است (اینلی^۴ و همکاران، ۲۰۱۶؛ لای^۵، ۲۰۱۱؛ منصوریان، ۱۳۹۱؛ تنگ، وو و پن^۶، ۲۰۱۶).

اگرچه برنامه های جامع آموزش و مهارت افزایی سواد اطلاعاتی در بسیاری از کتابخانه های عمومی کشورهای توسعه یافته از سال ها قبل به صورت دقیق و کارشناسی شده، آغاز شده و هم اکنون نیز در حال رشد و توسعه است، اما این مهم، در کشور ایران علی رغم گذشت بیش از سه دهه از ظهور سواد اطلاعاتی، همچنان مبهم و مهجور مانده و شواهد، مؤید وجود خلأ های متعدد در روند آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی و مطلوب نبودن مهارت های سواد اطلاعاتی کاربران کتابخانه های مذکور (علیزاده، ۱۳۹۲؛ فرخاری، ۱۳۹۵؛ کیخا، کیانی و غائبی، ۱۳۹۷) و عدم کفایت آموزش های سواد اطلاعاتی در بافت کتابخانه های عمومی ایران (کیخا و غائبی، ۱۴۰۱؛ تاجداران، کربلا آقائی کامران و عاملی، ۱۳۹۲؛ کیخا، کیانی و غائبی، ۱۳۹۸؛ زارع و همکاران، ۱۳۹۲) است. در حال حاضر در بیشتر کتابخانه های عمومی کشور، برنامه های مستمر و مدونی جهت آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی برای جامعه مخاطبان وجود ندارد (فرخاری، ۱۳۹۵؛ کیخا، کیانی و غائبی، ۱۳۹۷؛ کیخا و غائبی، ۱۴۰۱). شکافی که از دیرباز تاکنون در کتابخانه های عمومی کشور به وضوح نمایان

1. Farooq & Maher
2. Li, Chen & Wang
3. Hackett
4. Ainley
5. Lai
6. Tang, Wu & Pan

است، اما تاکنون برنامه‌های آموزشی زیرساختی و برنامه‌ریزی شده منسجم، برای آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در این بافت تدوین و پیاده نشده و بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته نیز تا همین مرحله بیان نارسایی‌ها و خلأها، متوقف مانده است.

یکی از مهم‌ترین دلایلی که به نظر می‌رسد باعث شده تا برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های سواد اطلاعاتی در بافت کتابخانه‌های عمومی کشور در عمل از جایگاه مناسبی برخوردار نباشد، فقدان تبیین روشن از شاخص‌ها و مؤلفه‌های مهارت‌های سواد اطلاعاتی است؛ مسئله قابل توجهی که تاکنون نه در سطح برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری از نگاه مدیران و سیاست‌گذاران در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (کیخا و غائبی، ۱۴۰۱) و نه در سطح عملیاتی و اجرایی در کتابخانه‌های عمومی وابسته به این نهاد آن‌چنان که لازم است، مورد اهمیت واقع نشده و جای خالی توجه به این مهم، آشکار است.

علاوه بر این وجود استانداردهای متعدد سواد اطلاعاتی و بازنویسی‌های فراوان از آن‌ها و به‌ویژه مدل‌های متنوع و مختلف آموزش سواد اطلاعاتی، بیانگر آن است که پیاده‌سازی یک نظام آموزشی یکسان برای آموزش سواد اطلاعاتی برای همه جوامع (اطلاعاتی) منطقی و سنجیده نیست و لازم است در این خصوص مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی، اجتماعی، دانشی و بسیاری موارد دیگر، مورد توجه قرار گیرد تا چنین برنامه‌هایی در سطح ملی سیاست‌گذاری شود (پن جوان، ۲۰۱۰)، سپس بر مبنای مطالعات هدفمند و کارشناسی شده، برنامه‌ریزی، اجرایی و عملیاتی گردد (چترجی، سامانتا و دی^۱، ۲۰۲۱). بنابراین، ضمن تأکید بر ضرورت تدوین یک چارچوب ملی سواد اطلاعاتی برای هر کشور، باید در نظر داشت که در تصمیم‌گیری و تدوین مؤلفه‌های چارچوب ملی سواد اطلاعاتی، توجه به دیدگاه‌های متخصصان و خبرگان سواد اطلاعاتی آن کشور در قالب یک کارگروه تخصصی تصمیم‌گیرنده ضرورتی مهم قلمداد می‌شود (پن جوان، ۲۰۱۰؛ اُبرین و راسل^۲، ۲۰۱۲).

از این‌رو نظر به اهمیت موضوع و با توجه به خلأ وجود یک نظام آموزشی جامع و نیز برنامه‌های مدون و یکپارچه برای آموزش و تربیت افراد باسواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی کشور و همچنین با در نظر گرفتن ضرورت تبیین روشن از مؤلفه‌ها و شاخص‌های مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای مخاطبان مربوطه، طراحی و تدوین یک چارچوب سواد اطلاعاتی بر اساس دیدگاه‌های متخصصان و خبرگان سواد اطلاعاتی کشور و بر مبنای مقتضیات جامعه اطلاعاتی ایران، ضروری به

1. Chatterjee, Samanta & Dey

2. O'Brien Russell

نظر می‌رسد. بر این اساس، پژوهش حاضر سعی بر آن داشته تا بر پایه نظرات خبرگان سواد اطلاعاتی، یک چارچوب منطقی و مناسب، متشکل از مؤلفه‌ها و شاخص‌های سواد اطلاعاتی را جهت انتفاع کتابخانه‌های عمومی کشور ارائه نماید؛ تا از این طریق گامی در جهت ارتقای وضعیت موجود آموزش‌های سواد اطلاعاتی و ترسیم وضعیت مطلوب، برای جامعه مخاطبان این کتابخانه‌ها برداشته شود. انتظار بر این است با بهره‌گیری از چارچوب مذکور و برنامه‌ریزی دقیق و حساب‌شده و تنظیم آموزش‌های مدون و کاربردی، بتوان با تقویت مهارت‌های مخاطبان در بافت کتابخانه‌های عمومی کشور، به پرورش افراد بهره‌مند از مهارت‌های سواد اطلاعاتی بالا، خلاق و منتقد پرداخت و حرکت تأثیرگذاری در جهت نیل به جامعه اطلاعاتی مولد و پویا و برخوردار از یادگیرندگانی مادام‌العمر به انجام رساند. چارچوب برخاسته از این پژوهش می‌تواند در تصمیم‌گیری‌ها، تصمیم‌سازی‌ها و طراحی برنامه‌های آموزشی و مهارت‌افزایی مخاطبان، مورد استفاده عملی واقع شده و تأثیرات بسزایی در ارتقاء مهارت‌های عملی سواد اطلاعاتی جامعه مخاطب به همراه داشته باشد.

با در نظر داشتن مسائل فوق و بر اساس آنچه در بیان مسئله پژوهش آمد و با توجه به آنچه از حرکت‌های نوین سواد اطلاعاتی، به‌سوی چارچوب‌ها گفته شد؛ هدف اصلی پژوهش حاضر، ارائه چارچوب ارتقای آموزش‌های مهارت‌های سواد اطلاعاتی، برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و برای مخاطبان کتابخانه‌های این نهاد است.

پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این پرسش اصلی است که چارچوب ارتقای آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای مخاطبان کتابخانه‌های عمومی کشور شامل چه مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی است و اولویت آموزش هریک از این شاخص‌ها و مؤلفه‌ها در آن چگونه است؟ در جهت نیل به این پرسش اصلی، پرسش‌های فرعی زیر مطرح است:

(۱) جایگاه مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی در چارچوب‌های موجود سواد اطلاعاتی چگونه است؟

(۲) شاخص‌ها و مؤلفه‌های ارتقاءدهنده مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای مخاطبان کتابخانه‌های

عمومی ایران، از منظر متخصصین سواد اطلاعاتی کشور کدامند؟

(۳) تأثیرگذاری، تأثیرپذیری و اولویت آموزش هر یک از مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی نسبت به سایر مؤلفه‌ها چگونه است؟

۲. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و با رویکرد آمیخته (کمی - کیفی) به انجام شده است. بر این اساس، پژوهش حاضر با سه رویکرد تحلیل محتوا، پنل دلفی و تکنیک دیمتل به انجام شد.

داده‌های کیفی از طریق تحلیل محتوا و کدگذاری چارچوب‌های سواد اطلاعاتی و پرسشنامه‌های پنل دلفی و داده‌های کمی از طریق پرسشنامه دیمتل گردآوری شدند.

۲-۱. جامعه پژوهش

جامعه پژوهش در بخش اسناد، مشتمل بر ۴ عنوان چارچوب سواد اطلاعاتی بود که در جدول شماره (۱) معرفی شده‌اند.

جدول ۱ - عناوین چارچوب‌های سواد اطلاعاتی

تدوین شده توسط ACRL, 2016	چارچوب سواد اطلاعاتی آموزش عالی (۲۰۱۶)	۱	چارچوب‌های سواد اطلاعاتی
چارچوب سواد اطلاعاتی استرالیا و نیوزلند Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (ANZIL) (۲۰۰۴) (باندی ^۱)	چارچوب سواد اطلاعاتی انزیل	۲	
مقتبس از اهداف «چارچوب صلاحیت و اعتبار اسکاتلندی (اس.سی.کیو.اف.)» تدوین شده توسط کرافورد ^۳ و ایروینگ ^۲ در سال ۲۰۰۷	چارچوب سواد اطلاعاتی اسکاتلند (۲۰۰۷)	۳	
تدوین شده توسط کتابخانه‌های ولز، به‌عنوان بخشی از پروژه سواد اطلاعاتی ولز	چارچوب سواد اطلاعاتی ولز ^۴ (۲۰۱۱)	۴	

جامعه انسانی پژوهش حاضر بر اساس فهرست متخصصین سواد اطلاعاتی انجمن کتابداری کشور متشکل از ۱۸ نفر خبره (در دو گروه) بود. در پنل دلفی ۱۱ نفر از متخصصین در راند اول و ۱۰ نفر در راندهای دوم و سوم، مشارکت داشتند. گروه دوم جامعه انسانی پژوهش در بخش متخصصان تکنیک دیمتل، متشکل از ۸ عضو از متخصصان سواد اطلاعاتی کشور بودند. در پژوهش حاضر با در نظر داشتن تعداد اعضای جامعه پژوهش، نمونه‌گیری انجام نشد.

برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش نیاز بود تا ابتدا به پرسش‌های فرعی پژوهش، پاسخ داده شود. جهت پاسخ به این پرسش‌ها، محققان با رویکرد بافتی - مشارکتی، به گردآوری و تحلیل داده‌ها پرداختند. این رویکرد از یک دهه پیش بر اساس پژوهش نظری (۲۰۱۲) در حوزه سواد اطلاعاتی شکل گرفت. رویکرد بافتی - مشارکتی، مهارت‌های سواد اطلاعاتی را با نیاز بافت مورد مطالعه

1. Bundy
2. Irving
3. Crawford
4. Welsh

مناسب‌سازی می‌کند.

بدین منظور با هدف پاسخ به پرسش فرعی شماره (۱)، چارچوب‌های سواد اطلاعاتی با روش تحلیل محتوای کیفی تحلیل شدند. در مرحله بعد، جهت پاسخ به پرسش فرعی دوم پژوهش، پس از تحلیل، بررسی و جمع‌بندی گویه‌های سواد اطلاعاتی حاصل از مرحله قبل، پنل دلفی در ۳ راند رفت و برگشت با ۳ پرسشنامه، برگزار شد و مؤلفه‌های اصلی و تأثیرگذار در توانمندسازی مهارت‌های سواد اطلاعاتی، از منظر متخصصین مشخص شدند.

در مرحله سوم، به‌منظور پاسخ به پرسش فرعی سوم، پس از ادغام و یکپارچه‌سازی داده‌های حاصل از پنل دلفی، به‌منظور تعیین اثرگذاری و اثرپذیری و اولویت آموزش هر یک از مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی نسبت به سایر مؤلفه‌ها، از روش تصمیم‌گیری چند معیاره بر اساس تکنیک مقایسه‌ای زوجی دیمتل^۱ (تاکار^۲، ۲۰۲۱) استفاده شد.

در مرحله پایانی پژوهش، جهت پاسخ به پرسش اصلی، اجزای چارچوب نهایی پس از تجزیه و تحلیل یافته‌های حاصل از پرسش‌های فرعی در مراحل سه‌گانه پژوهش، تحلیل، تفسیر و اولویت‌بندی شدند و چارچوب نهایی با استفاده از نسخه هشتم نرم‌افزار ایکس مایند^۳ تنظیم، طراحی و ارائه شد.

سعی شده تا ضمن کاستن از محدودیت‌های هر یک از روش‌های کمی و کیفی و با بهره‌گیری از رویکرد ترکیبی و آمیخته و ایجاد سه‌سویه‌گی میان یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای چارچوب‌های سواد اطلاعاتی، برگزاری پنل دلفی متخصصین سواد اطلاعاتی و تکنیک دیمتل، تفسیر، تبیین و اعتبار نتایج پژوهش را تا جای ممکن افزایش داد و تصویری جامع و همه‌جانبه از مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارتقاءدهنده مهارت‌های سواد اطلاعاتی در چارچوب حاصل از این پژوهش ارائه شود.

۳. یافته‌ها

تحلیل محتوای مضامین مرتبط با چارچوب‌های مورد بررسی، به‌منظور پاسخ به پرسش فرعی اول پژوهش، منتج به استخراج ۴۶ کد باز شد. جدول شماره (۲) فهرست یکپارچه شده نتایج را در قالب مقوله اصلی و شاخص (مقوله فرعی، مفهوم/ مفاهیم) نشان می‌دهد.

1. Dematel

2. Thakkar

3. XMind 8

جدول ۲- مقوله‌های اصلی و فرعی منتج از کدگذاری و تحلیل محتوای چارچوب‌های سواد اطلاعاتی

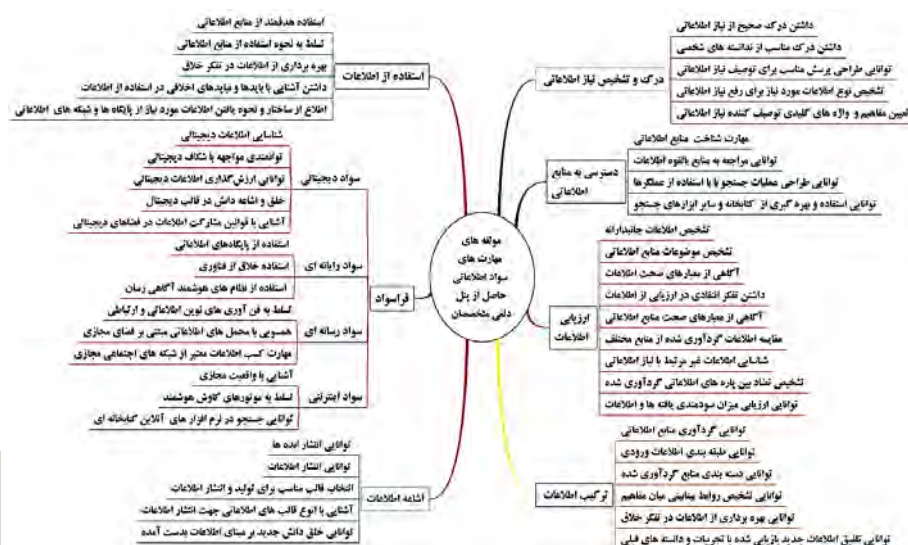
ردیف	مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفهوم/ مفاهیم
۱	استفاده از اطلاعات	استفاده و به کارگیری اطلاعات	استفاده از اطلاعات در: جستجوی شخصی و جستجوی گروهی اطلاعات در تصمیم‌گیری، در حل مسئله،
۲	یادگیری مستمر و مستقل و یادگیری مادام‌العمر	درک	ایجاد رضایت شخصی از دانش نیل به دستاوردهای شخصی دانشی درک اخلاقیات در استفاده از اطلاعات، درک نیاز اطلاعاتی، درک چگونگی دسترسی به اطلاعات، درک چگونگی یافتن اطلاعات، درک چگونگی به کارگیری از نتایج حاصل، درک مسئولیت‌های حقوقی و قانونی و اخلاقی در استفاده از منابع
۳	اشاعه دانش	ایجاد معنی اشاعه دانش	مشارکت در ایجاد دانش جدید براساس یادگیری مستقل از طریق ایجاد معنی و درک تولید اطلاعات و دانش ارائه دانش جدید
۴	دسترسی به اطلاعات	مکان‌یابی اطلاعات	راهبردهای جایابی و مکان‌یابی اطلاعات جستجوی مؤثر در یافتن اطلاعات
۵	ترکیب اطلاعات	سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی به‌منظور ترکیب اطلاعات	چگونگی مدیریت یافته‌های حاصل، به‌منظور ترکیب اطلاعات
۶	نقادی و ارزیابی اطلاعات	ارزیابی نقادانه میزان ربط در اطلاعات	ارزیابی انتقادی اطلاعات درک ارزیابی نتایج بازایی شده
۷	تشخیص نیاز اطلاعاتی	درک اطلاعات مورد نیاز	تشخیص درک شکاف اطلاعاتی در دانسته‌های فردی درک مناسب از ندانسته‌های دانشی
۸	فراسواد	سوادهای جدید برآمده از فناوری‌های نوظهور اطلاعاتی و ارتباطی	سواد اینترنتی، رایانه‌ای، دیجیتالی، رسانه‌ای، الکترونیکی، احساس نیاز و مسئولیت در یادگیری سوادهای نوپدید

<http://stlm.gom.ac.ir>

نتایج مندرج در جدول شماره (۲)، مقوله‌های استنتاج شده از چارچوب‌های سواد اطلاعاتی را در ۸ مقوله اصلی و ۱۰ مقوله فرعی و ۲۵ مفهوم نشان می‌دهد. بر اساس یافته‌های حاصل در نظام کدگذاری چارچوب‌های سواد اطلاعاتی، مقوله یادگیری مادام‌العمر (یادگیری مستقل و مستمر) با

داشتن ۲ مقوله اصلی و ۸ مفهوم، بیشترین کد را به خود اختصاص داده و مقوله ترکیب اطلاعات با یک مفهوم، کمترین فراوانی را در میان کدها دارد.

یافته‌های پرسش فرعی دوم پژوهش، مؤلفه‌های ارتقاءدهنده مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای مخاطبان کتابخانه‌های عمومی را از پنل دلفی متخصصین سواد اطلاعاتی کشور نشان می‌دهد. در این مرحله شاخص‌های مربوط به ۷ مقوله اصلی که از یافته‌های پرسش فرعی اول پژوهش استنتاج شدند، با برگزاری پنل دلفی و طی سه دور رفت و برگشت و پس از محاسبه درصد اتفاق نظر، مشخص شدند. شکل (۱) فهرست شاخص‌های مورد توافق مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی حاصل از پنل دلفی متخصصان را نشان می‌دهد.

شکل ۱- فهرست شاخص‌های مورد توافق مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی حاصل از پنل دلفی متخصصان

براساس یافته‌های مندرج در شکل (۱)، در مجموع ۵۲ شاخص نهایی از ۷ مؤلفه سواد اطلاعاتی (۱+۶: شش مؤلفه اصلی و یک مؤلفه متمم) مورد توافق اعضای پنل دلفی متخصصان قرار گرفت. همان‌گونه که از نتایج برآمده از پنل دلفی خبرگان در شکل (۱) قابل ملاحظه است، مؤلفه‌های اصلی و مؤلفه مکمل عبارتند از: «مهارت‌های درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی»، «مهارت‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی»، «مهارت‌های استفاده از اطلاعات»، «مهارت‌های ارزیابی اطلاعات»، «مهارت‌های ترکیب اطلاعات»، «مهارت‌های اشاعه اطلاعات» و «مهارت‌های فراسواد». موضوع مهم و قابل بحث، قبل از آغاز مرحله سوم پژوهش و پیاده‌سازی تکنیک دیمتل، در خصوص مؤلفه

فراسواد و شاخص‌های آن است. طبق آنچه از نتایج پنل دلفی به دست آمد، مؤلفه فراسواد از نظر میزان شاخص‌ها از اهمیت قابل توجهی برخوردار است؛ اما موضوع مهم و قابل توجه طبق نظرات و دیدگاه‌های اعضای پنل این بود که قرار دادن این مؤلفه در کنار شش مهارت دیگر، به دلیل عدم سنخیت و داشتن موجودیت و ماهیت متفاوت با سایر مهارت‌ها، چندان سنجیده نیست. به عبارتی، مهارت‌های فراسواد به دلیل گستردگی و شمول و قابلیت‌های بالا و متنوع، می‌تواند بر هر شش مهارت اصلی اثرگذار باشد و از بُعد کاربری می‌تواند نقش متمم و مکمل را در کنار همه این مهارت‌ها داشته باشد؛ از این‌رو ضمن اثبات موجودیت و اهمیت قابل توجه این مؤلفه پس از پایان دلفی و تأیید جایگاه آن در چارچوب نهایی، این مؤلفه به دلیل متجانس نبودن ماهیت آن با سایر مؤلفه‌ها، در پرسشنامه دیمتال قرار نگرفت. بدین منظور، جمع‌بندی ۷ مؤلفه به شکل ۶+۱ (شش مؤلفه اصلی و یک مؤلفه متمم) بیان می‌شود.

به منظور پاسخ به پرسش فرعی سوم پژوهش و تعیین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری و ترتیب اولویت آموزش هر یک از مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی نسبت به سایر مؤلفه‌ها در چارچوب پیشنهادی، از تکنیک دیمتال بر اساس مراحل و روابط ذکر شده در بخش روش‌شناسی پژوهش، استفاده شد. جدول (۳) یافته‌های مربوط به تکنیک دیمتال را از نظر جهت تأثیر و وزن مؤلفه‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۳- جهت اثر و وزن مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی

Wi	oi	r-c	r+c	c	r	اختصار	مؤلفه‌های مهارتی سواد اطلاعاتی
۰/۹۱۶	۹/۶۰۳	۰/۱۸۱	۹/۵۶۹	۴/۳۷۵	۵/۱۹۳	C1	دسترسی به منابع اطلاعاتی
۰/۹۲۹	۹/۷۴۱	-۰/۲۷۹	۹/۷۱۲	۵/۲۳۰	۴/۴۸۲	C2	ارزیابی اطلاعات
۰/۹۱۹	۹/۶۳۴	۰/۲۶۱	۹/۶۳۰	۴/۶۸۵	۴/۹۴۵	C3	استفاده از اطلاعات
۰/۹۰۷	۹/۵۱۱	۲/۰۹۹	۹/۲۷۷	۳/۵۸۹	۵/۶۸۸	C4	درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی
۰/۹۰۰	۹/۴۳۴	-۲/۰۷۹	۹/۲۰۳	۵/۶۴۰	۳/۵۶۳	C5	ترکیب اطلاعات
۱/۰۰۰	۱۰/۴۸۲	-۰/۰۹۷	۱۰/۴۸۲	۵/۲۸۹	۵/۱۹۲	C6	اشاعه اطلاعات

ستون (r+c) در جدول (۳)، جهت اهمیت مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد که از جمع اثرپذیری و اثرگذاری هر مؤلفه احصاء شده است. چنانچه این اثر خالص، مثبت باشد، یعنی بیشترین میزان اثرگذاری را در سیستم دارد و هرچه مقدار آن بالاتر باشد، بیانگر تعامل بیشتر آن مؤلفه با سایر مؤلفه‌ها است.

یافته‌های حاصل از تکنیک دیمتال در جهت پاسخ به سومین پرسش فرعی سوم پژوهش، نشان می‌دهد که مؤلفه «درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی» (۲/۰۹۹) بالاترین اثرگذاری را در میان مؤلفه‌ها

دارد و مؤلفه «ترکیب اطلاعات» (۲/۰۷۹-) بالاترین تأثیر را از سایر مؤلفه‌ها می‌پذیرد. ۳ مؤلفه: «درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی»، «مهارت استفاده از اطلاعات» و «مهارت‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی»، در مجموع با ۳/۱۷۸ نمره، بر ۳ مؤلفه دیگر اثر می‌گذارند. این امتیاز بیانگر آن است که میزان تأثیرگذاری مؤلفه «تشخیص و درک نیاز اطلاعاتی» با کسب ۲/۰۹ امتیاز، به مراتب افزون‌تر از مؤلفه «مهارت‌های استفاده از اطلاعات» با کسب ۰/۲ درجه تأثیر، بر دیگر مؤلفه‌ها است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که در مجموع سه مؤلفه: «مهارت ارزیابی اطلاعات»، «مهارت اشاعه اطلاعات» و «مهارت ترکیب اطلاعات»، در زمره مؤلفه‌های تأثیرپذیر این مطالعه قرار می‌گیرند و مهارت درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی با بالاترین میزان اثرگذاری، کمترین اثرپذیری را از سایر مؤلفه‌ها دارد.

یافته‌های جدول (۳) در خصوص محاسبه وزن و ترتیب اولویت آموزش و ارتقاء مؤلفه‌های مهارت‌های سواد اطلاعاتی نسبت به یکدیگر، نشان می‌دهد که دو مؤلفه «اشاعه اطلاعات» (۱۰/۴۸۲) و «ارزیابی اطلاعات» (۹/۷۱۲)، بیشترین مقدار وزن نسبی و بالاترین میزان درجه اهمیت را دارند و مؤلفه «ترکیب اطلاعات» (۹/۴۳۴) نسبت به سایر مؤلفه‌ها کمترین درجه اهمیت را در مقایسه با سایر مؤلفه‌ها به خود اختصاص داده است. دیگر مؤلفه‌ها نیز در حد وسط این بازه قرار گرفته‌اند.

به‌منظور پاسخ به پرسش اصلی پژوهش، با تکیه بر نتایج پرسش‌های فرعی پژوهش، بعد از گردآوری داده‌ها با تلفیق سه رویکرد (تحلیل محتوای چارچوب‌ها، پنل دلفی و تکنیک دیمتل) و انجام تحلیل‌های کمی- کیفی طی مراحل مربوطه، درنهایت مؤلفه‌ها و شاخص‌های (ویژگی‌های) چارچوب پیشنهادی جهت ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی، برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور حاصل آمد و اجزاء چارچوب پیشنهادی با ۵۲ شاخص فرعی و ۷ مؤلفه (۱+۶ شش مؤلفه اصلی و یک مؤلفه متمم) مشخص شد. سپس با تحلیل یافته‌های حاصل از تکنیک دیمتل، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری شش مؤلفه سواد اطلاعاتی و همچنین مقادیر وزنی هریک از مؤلفه‌ها تعیین شد و درنهایت جایگاه هریک از مؤلفه‌ها بر اساس معیار اهمیت و اولویت، در چارچوب نهایی مشخص گردید.

شکل (۲) چارچوب پیشنهادی ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور بر اساس اولویت و اهمیت ارتقای هریک از مهارت‌ها (ترتیب اولویت هر مؤلفه با عدد مشخص شده) و همچنین جهت اثرگذاری و اثرپذیری هر مؤلفه نسبت به سایر مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد.

شکل ۲- چارچوب ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

براساس شکل (۲)، اولویت آموزش هریک از مهارت‌های سواد اطلاعاتی در جهت ارتقای این مهارت‌ها، به این ترتیب است: مهارت‌های دسترسی به اطلاعات، مهارت‌های ارزیابی اطلاعات، مهارت‌های استفاده از اطلاعات، مهارت‌های اشاعه اطلاعات، مهارت‌های درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی و مهارت‌های ترکیب اطلاعات.

۴. نتیجه‌گیری

چارچوب‌های سواد اطلاعاتی به دلیل قابلیت انعطاف‌پذیری‌شان، می‌توانند متناسب با نیازها و پتانسیل‌های هر بافت، برنامه آموزشی مناسب و مورد نیاز آن بافت را ارائه دهند. از این‌رو، استفاده از چارچوب‌های سواد اطلاعاتی در ارائه آموزش‌های مهارت‌محور، یکی از روش‌های پیاده‌سازی مهارت‌های سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی به‌شمار می‌رود. با در نظر داشتن اینکه در حال حاضر توجه به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در حد حداقلی، هرچند به‌صورت ناکافی و محدود در تعدادی از کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور مشاهده می‌شود؛ طبق آنچه در عنوان پژوهش هم ذکر شده، هدف اصلی این پژوهش ارائه چارچوبی در جهت «ارتقاء» مهارت‌های سواد اطلاعاتی، برای مخاطبان کتابخانه‌های عمومی وابسته به این نهاد

بوده است. از این رو، نکته درخور توجه در چارچوب پیشنهادی این است که چارچوب مذکور نیز ضمن پابندی به ترتیب آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی، درصدد آن بود تا میزان اولویت و اهمیت هریک از مهارت‌ها را بر اساس نظرات متخصصین سواد اطلاعاتی کشور و با در نظر گرفتن مقتضیات فعلی جریان اطلاعات و فضای اطلاعاتی کشور و منحصرأ در بافت کتابخانه‌های وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تبیین نماید. اولویت‌های اول این چارچوب، مؤلفه‌هایی را نشان می‌دهد که بنا به اهمیتی که از سوی خبرگان برای آن‌ها تشخیص داده شده، نسبت به سایر مؤلفه‌ها از نظر میزان نیاز به تقویت و ارتقاء، نیازمند توجه و آموزش بیشتری هستند و مؤید این واقعیت است که ارتقاء و روزآمدسازی برنامه‌های آموزشی برای این مؤلفه‌ها، نسبت به مؤلفه‌های کم اولویت‌تر، ضرورت بیشتری دارد.

در چارچوب پیشنهادی برآمده از نتایج پژوهش نیز همچون بیشتر استانداردها، مدل‌ها و چارچوب‌های قبلی سواد اطلاعاتی، نقطه آغاز و ترتیب فراگیری هریک از مهارت‌های سواد اطلاعاتی، با مهارت «درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی» شروع می‌شود و با گذر از سه مهارت «دسترسی»، «ارزیابی» و «استفاده از اطلاعات»، به مهارت «ترکیب اطلاعات» می‌رسد و درنهایت با «مهارت اشاعه اطلاعات» پایان می‌پذیرد. این ترتیب یکی از جنبه‌های هم‌راستایی چارچوب حاصل از نتایج این پژوهش با چارچوب‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی (۲۰۱۶)، چارچوب سواد اطلاعاتی انزلی و چارچوب سواد اطلاعاتی ولز به‌شمار می‌رود. علاوه بر این، چارچوب سواد اطلاعاتی ولز با توجه به اینکه از نظر توجه به تنوع اقشار مختلف جامعه مخاطبان آن نزدیک به جامعه مخاطبان کتابخانه‌های عمومی ایران است، می‌توان گفت میان این چارچوب، با چارچوب حاصل از پژوهش حاضر از نظر بافت نیز قرابت و همگرایی وجود دارد.

یکی از مؤلفه‌های مهم پژوهش حاضر و از جنبه‌های اصلی روزآمد شده چارچوب حاصل از نتایج این پژوهش با چارچوب‌های پیشین سواد اطلاعاتی، مؤلفه فراسواد است. توجه و اهمیت به مؤلفه فراسواد و ضرورت تدوین شاخص‌های مرتبط با این مؤلفه، در جهت ارائه چارچوب مناسب برای بافت پژوهش، از نتایجی بود که از پرسش‌های فرعی پژوهش حاضر حاصل آمد. ارتقای مهارت‌های مربوط به مؤلفه «فراسواد» به‌عنوان یک مهارت مکمل در کنار همه مؤلفه‌های این چارچوب، موضوعی قابل اهمیت است. این مؤلفه با داشتن ۱۸ شاخص (۴ شاخص اصلی و ۱۴ شاخص فرعی)، بیشترین تعداد شاخص را از میان شاخص‌های این مطالعه برخوردار است. فراوانی بالای تعداد شاخص‌های این مؤلفه، نشان‌دهنده آن است که ظهور فراگیر فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و محمل‌های اطلاعاتی منبعت از این فناوری‌ها، ضرورت و اهمیت بالایی را هم برای

ارتقاء مهارت‌های این مؤلفه و سوادهای مرتبط با آن و هم بر ضرورت بازنگری در چارچوب‌های موجود سواد اطلاعاتی، با مدنظر قرار دادن تحولات مذکور، ایجاد نموده است.

یکی از جنبه‌های همسویی میان چارچوب برآمده از نتایج پژوهش در خصوص مؤلفه «فراسواد»، با مطالعه اینلی و همکاران (۲۰۱۶) در پرداختن به جنبه‌های نوظهور سواد اطلاعاتی، با تأکید بر سوادهای رایانه‌ای است. این همگرایی در نتایج مطالعات لای (۲۰۱۱)، هکت (۲۰۱۸) و منصوریان (۱۳۹۱) در خصوص تمرکز بر زیرساخت‌های مرتبط با پیشرفت‌های نوظهور، ارتقای مهارت‌های سواد دیجیتال و ترمیم شکاف دیجیتالی نیز دیده می‌شود. تأکید بر مفاهیم سواد دیجیتال به عنوان یکی از شاخص‌های برجسته مفاهیم فراسواد در بافت کتابخانه‌های عمومی و توجه به مفاهیم فراسواد در برنامه‌های آموزشی کتابخانه‌های عمومی، از قرابت‌های نتایج مطالعه تنگ، ووو و پن (۲۰۱۶) با سازه‌های پژوهش حاضر است.

برخلاف این همسویی‌ها، بر اساس نتایج مندرج در جدول‌های (۱ و ۳)، مقایسه مؤلفه‌های چارچوب حاضر، با چهار چارچوب مورد بررسی نشان داد که تنها چارچوب سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی (۲۰۱۶)، به مباحث مرتبط با مهارت فراسواد پرداخته است و در سه چارچوب دیگر با وجود اینکه مختص بافت کتابخانه‌های عمومی هستند، هیچ اشاره‌ای به اهمیت فراگیری این مهارت نشده است. بنابراین، از نظر توجه به مهارت فراسواد در چارچوب پیشنهادی پژوهش حاضر، بیشترین همسویی با چارچوب آموزش عالی (۲۰۱۶) مشاهده می‌شود.

مؤلفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده در این مطالعه می‌توانند در برنامه‌ریزی‌های آینده، در جهت ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی کاربران کتابخانه‌های عمومی در جهت هر دو نوع آموزش رسمی کاربران و هم حمایت از تجربه‌های یادگیری غیررسمی کاربران، مورد استفاده قرار گیرند. هرکدام از مؤلفه‌های حاصل از چارچوب این پژوهش به همراه شاخص‌های مربوطه می‌توانند زمینه‌ساز پژوهش‌های چندی در حوزه سواد اطلاعاتی باشند که نتایج حاصل از آن‌ها می‌تواند در راستای سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی در بافت کتابخانه‌های عمومی کشور، مؤثر واقع شود.

چارچوب سواد اطلاعاتی حاصل از این مطالعه، از یک سو می‌تواند زمینه ایجاد قابلیت‌های مؤثر و ظرفیت‌های ملی، مالی و قانونی جدید را برای نهاد کتابخانه‌های عمومی در ارائه، مشارکت و استمراربخشی به آموزش‌های سواد اطلاعاتی، فراهم آورد، و از سوی دیگر می‌تواند در بهبود خلأ ناشی از فقدان برنامه‌ریزی‌های منسجم و اجرای مستمر آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی و تحقق اهداف و مأموریت‌های آموزشی این نهاد، مؤثر واقع شود و با ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی مخاطبان، یکی از زمینه‌های توسعه پایدار اطلاعاتی جوامع را فراهم آورد.

با توجه به تعریف اخیر ای.سی.آر.ال. (۲۰۱۶) از چارچوب، که چارچوب سواد اطلاعاتی را مبتنی بر مجموعه‌ای از مفاهیم اصلی به هم پیوسته و منعطف، تعریف کرده، بدیهی است که در چارچوب حاضر نیز مؤلفه‌ها و شاخص‌های برآمده از دیدگاه‌های خبرگان و متخصصین سواد اطلاعاتی کشور، تا حدی کلی و مبتنی بر بنیان‌های نظری^۱ بیان شده باشند. بدیهی است با توجه به تنوع بالا و ناهمگنی قابل توجه مخاطبان کتابخانه‌های عمومی، نمی‌توان انتظار داشت که تنها با ارائه یک چارچوب بتوان یک برنامه جامع و همه‌جانبه مهارت‌افزایی، برای همه افراد مخاطب این کتابخانه‌ها فراهم آورد. از این‌رو، در تداوم این حرکت و به منظور عملیاتی نمودن این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها لازم است تا در پژوهش‌های بعدی، اجزاء و مؤلفه‌های این چارچوب با در نظر داشتن تنوع کتابخانه‌های عمومی و دسته‌بندی‌ها و گروه‌های مختلف مخاطبان این کتابخانه‌ها، مورد مطالعه قرار گرفته و نتایج حاصل در قالب میکرو مدل‌های سواد اطلاعاتی به‌طور تفکیک شده، برای انتفاع هر گروه از انواع کتابخانه‌ها و مخاطبان آن‌ها، ارائه شود. همچنین نگارندگان علاوه بر ارائه چارچوب حاصل از پژوهش حاضر، در پژوهش‌های قبلی‌شان در حوزه سواد اطلاعاتی، خرده مدل‌هایی ارائه کرده‌اند که نتایج هریک می‌تواند به‌عنوان چارچوب مفهومی، برای پژوهش‌های دیگر مدنظر قرار گرفته و یا مورد آزمون واقع شوند.

انجام پژوهش حاضر نیز همانند بیشتر پژوهش‌ها محدودیت‌هایی داشت. یکی از محدودیت‌های این پژوهش، مطالعه روی مؤلفه‌های اصلی در وزن‌دهی و اولویت‌سنجی مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی برآمده از نتایج پژوهش بود. همان‌طور که ذکر شد، شاخص‌های شناسایی شده سواد اطلاعاتی از نتایج پنل دلفی، ۵۲ شاخص بود. با توجه به اینکه امکان مقایسه زوجی و اولویت‌سنجی این تعداد شاخص و پاسخ‌گویی به ماتریس ۵۲*۵۲ و پرسشنامه ۲۷۰۴ گزینه‌ای، فراهم نبود و به دلیل اینکه برای شروع کار طبیعتاً اولویت‌بندی مؤلفه‌های اصلی، مهم‌تر از اولویت‌بندی شاخص‌ها است، طبق نظرات متخصصین سواد اطلاعاتی، مقایسه زوجی بر روی مؤلفه‌های اصلی انجام شد.

محدودیت دوم اینکه، اگرچه سعی شد با تنظیم و ارسال پرسشنامه الکترونیکی تا حدی بر مشکل دسترسی به همه متخصصان سواد اطلاعاتی ایران و مسئله وسعت و پراکندگی جغرافیایی کشور فائق آمد؛ با این حال جلب همکاری همه افراد جامعه پژوهش منجر به زمان‌بر شدن و تأخیر در گردآوری داده‌ها شد که با پیگیری‌های مکرر و ارسال متناوب نامه‌های الکترونیک یادآوری به افراد و ارسال

چند پرسشنامه بیشتر و حذف پرسشنامه‌های ناقص، سعی شد بر این محدودیت فائق آییم. همچنین چگونگی نمره‌دهی برخی افراد به مؤلفه‌های ماتریس دیمتل و عدم پاسخگویی دقیق به برخی پرسش‌های پرسشنامه، از محدودیت دیگر پژوهش بود که برای رفع این محدودیت نیز علاوه بر توضیحات مندرج در ابتدای پرسشنامه، توضیحات تکمیلی نیز در خصوص نحوه تکمیل پرسشنامه به افراد (مقتضای توضیح بیشتر) ارائه شد.

در ادامه پیشنهادهای پژوهش به شرح زیر ارائه می‌شود:

- همان‌طور که در محدودیت‌های پژوهش بیان شد، در پژوهش حاضر تنها به مطالعه و مقایسه میان مؤلفه‌های اصلی بسنده شد. لذا پیشنهاد می‌شود که شاخص‌های شناسایی شده برای هر مؤلفه، به صورت مجزا و در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گیرند تا بتوان از این طریق علاوه بر مؤلفه‌ها، به وزن‌دهی و اولویت‌سنجی شاخص‌های مؤثر در ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی نیز مبادرت ورزید.

- با در نظر داشتن اینکه جامعه مخاطب کتابخانه‌های عمومی از همه اقشار جامعه، با سطوح مختلف سواد و دانش هستند و با در نظر داشتن نقش کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک نهاد اجتماعی، پیشنهاد می‌شود ویژگی‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی افراد نیز در طراحی ساختار و تدوین محتوای برنامه‌های آموزش سواد اطلاعاتی، مدنظر قرار گیرد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به تثبیت، اصلاح و یا تکمیل چارچوب پیشنهادی کمک کند.

- مطالعه دیدگاه‌های گروه‌های مخاطب کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی، در حیطه پژوهش حاضر قرار نداشت. لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهشی دیگر، به بررسی دیدگاه کاربران و مخاطبان کتابخانه‌های این نهاد در خصوص مهارت‌های سواد اطلاعاتی مورد نیازشان و روش‌های مطلوب توانمند شدن به این مهارت‌ها و موانع و مشکلات این مهارت‌افزایی، پرداخته شود. یافته‌های این پژوهش می‌تواند در تثبیت و یا تکمیل چارچوب پیشنهادی، مؤثر باشد.

- نتایج پژوهش حاضر نشان داد که ظهور فراگیر فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و محمل‌های اطلاعاتی منبعث از این فناوری‌ها، ضرورت و اهمیت بسیار بالایی را برای ارتقای مهارت فراسواد و سوادهای مرتبط با آن ایجاد نموده است. بنابراین به منظور مطالعه عملی بر روی مؤلفه‌های فراسواد و سوادهای جدید منبعث از آن، پیشنهاد می‌شود در پژوهشی به بررسی نیازها و نگرش کاربران کتابخانه‌های عمومی در چگونگی مواجهه با این مؤلفه نوظهور، پرداخته شود.

- با توجه به اینکه پژوهش حاضر با رویکرد آمیخته انجام شده است، پیشنهاد می‌شود با انجام پژوهش‌های کمی، از مؤلفه‌ها و یافته‌های این پژوهش به عنوان فرضیه پژوهش و آزمون آن‌ها در

پژوهش‌های آینده، استفاده شود.

- پژوهش حاضر یک چارچوب کلی از مهارت‌های سواد اطلاعاتی را برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور ارائه نمود. با در نظر داشتن اهمیت مفهوم بافت در مطالعات اخیر سواد اطلاعاتی، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌هایی دیگر، به بررسی بافت‌مدار مهارت‌های سواد اطلاعاتی در میان انواع کتابخانه‌های عمومی کشور، به‌منظور شناسایی و تدوین میکرو مدل سواد اطلاعاتی مرتبط با هر یک از انواع کتابخانه‌های عمومی کشور (شهری، روستایی، سیار و غیره) پرداخته شود.

۵. منبع حمایت‌کننده

این پژوهش با حمایت مالی دانشگاه زابل با شماره قرارداد ۱۵/۰۱/۱۰۲۶۹/پ با کدپژوهانه IR-UOZ-GR-0578 انجام شده است.

۶. سپاسگزاری

نویسندگان، مراتب سپاس و قدردانی خود را از کلیه متخصصین و خبرگان سواد اطلاعاتی کشور که با نهایت دقت، در تکمیل پرسشنامه‌های چندگانه این پژوهش همکاری نمودند و در طول انجام پژوهش نیز همواره نویسندگان را از نظرات و دیدگاه‌های ارزشمندشان بهره‌مند ساختند، ابراز می‌دارند.

منابع

- تاجداران، م.، کربلاآقایی کامران، م.، عاملی، س. (۱۳۹۲). نقش کتابخانه‌های عمومی شهرستان نیشابور در افزایش سواد اطلاعاتی شهروندان. *دانش‌شناسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات*، شماره ۶: ۵۴-۳۹.
- چارچوب ملی سواد اطلاعاتی و لزوم برای سواد اطلاعاتی (۱۳۹۶). ترجمه ع.ج. قاسمی. بازیابی شده در تاریخ ۱۵ آذرماه ۱۴۰۱ از: yun.ir/gqgc6
- زارع، ف. و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه سواد اطلاعاتی مخاطبین استان خراسان شمالی. طرح پژوهشی مصوب نهاد کتابخانه‌های عمومی.
- علیزاده، م. (۱۳۹۲). سنجش سواد اطلاعاتی کاربران و میزان آموزش سواد اطلاعاتی از سوی کتابداران کتابخانه‌های وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان البرز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- فرخاری، ف. (۱۳۹۵). آموزش سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی. در: نخستین کنفرانس بین‌المللی و دومین کنفرانس ملی هزاره سوم و علوم انسانی. شیراز: مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران (متانا).
- کیخا، ب.، غانبی، ا. (۱۴۰۱). سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی از نگاه سیاست‌گذاران نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۸(۳). <https://doi.org/10.52547/publiij.28.3.352>
- کیخا، ب.، کیانی، ح.، غانبی، ا. (۱۳۹۷). سواد اطلاعاتی در اسناد بالادستی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴(۳): ۴۱۱-۴۳۵.
- <https://doi.org/20.1001.1.26455730.1397.24.3.5.4>
- کیخا، ب.، کیانی، ح.، غانبی، ا. (۱۳۹۸). مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی کاربران کتابخانه‌های عمومی ایران؛ مطالعه دلفی. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۹(۲): ۱۴۴-۱۳۹.
- <https://doi.org/10.22067/RIIS.V0I0.81440>
- منصوریان، ی. (۱۳۹۱). ترمیم شکاف دیجیتالی با گسترش خدمات آموزشی و فرهنگی در کتابخانه‌های عمومی. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۱(۱): ۱۱۱-۱۲۲. <https://doi.org/10.22067/RIIS.V2I1.9010>
- نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۸۹). تبیین مؤلفه‌های چشم‌انداز نهاد کتابخانه‌های عمومی ایران در افق ۱۴۰۴. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

References

- Ainley, J., Fraillon, J., Schulz, W. & Gebhardt, E. (2016). Conceptualizing and measuring computer and information literacy in cross-national contexts. *Applied Measurement in Education*, 29(4): 291-309. <https://doi.org/10.1080/08957347.2016.1209205>
- Alex-Nmecha, J.C. & Igbinovia, M.O. (2020). Achieving Sustainable Development Goals in Nigeria through Information Literacy: The Roles of Public Libraries. *Lagos Journal of Library and Information Science*, 9(1-2): 16-27.
- Alizadeh, M. (2012). *Measuring the information literacy of users and the amount of information literacy training by the librarians of the libraries affiliated to the institution of public libraries of the country in Alborz province*. Master's thesis. Tarbiat Moalem University of Tehran. [in persian]
- Association of College and Research Libraries (2016). *Framework for Information Literacy for Higher Education, Final Version*. Unpublished Manuscript.

- Bundy, A. (2004). *Australian and New Zealand information literacy framework*. Principles, standards and practice.
- Chatterjee, S., Samanta, M. & Dey, S. (2021). The Role Played by Public Libraries in Promoting Information Literacy and User Education. *IUP Journal of Knowledge Management*, 19(1): 36-49.
- Crawford, J. & Irving, C. (2007). Information literacy: The link between secondary and tertiary education project and its wider implications. *Journal of librarianship and information science*, 39(1): 17-26.
- Eve, J., de Groot, M. & Schmidt, A.M. (2017). Supporting lifelong learning in public libraries across Europe. *Library Review*, 56(5): 393-406. <https://doi.org/10.1108/00242530710750581>
- Farkhari, F. (2015). *Teaching information literacy in public libraries*. In: The first international conference and the second national conference on the third millennium and human sciences. Shiraz: Iran Modern Education Development Center (METANA). [in persian]
- Farooq, O. & Maher, M. (2021). Synthesis and generativity: Elaborative interrogation prompts for graduate information literacy instruction. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(5): 102398. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102398>
- Hackett, D.H.M. (2018). An elephant in the room? Information literacy in the narrative of UK public libraries. *Journal of Information Literacy*, 12(1): 4-26. <https://doi.org/10.11645/12.1.2305>
- Iranian Public Libraries Institution (2009). *Explaining the components of the vision of the Iranian Public Libraries Institution in the horizon of Iran 1404*. Tehran: Iranian Public Libraries Institution. [in persian]
- Keykha, B. & Ghaebi, A. (2022). Information literacy in public libraries from the perspective of policymakers of Iran Public Libraries Foundation: An exploratory study. *Research on Information Science and Public Libraries*, 28(3): 352-370. <https://doi.org/10.52547/publi.28.3.352> [in persian]
- Keykha, B., Kiani, H. & Ghaebi, A. (2018). Information Literacy in Official Documents of Iran Public Libraries Foundation. *Research on Information Science and Public Libraries*, 24(3): 411-435. [in persian]
- Keykha, B., Kiani, H. & Ghaebi, A. (2020). The Effective Components and Indicators of the Promotion of Information Literacy Skills among the Users of Iranian Public Libraries: A Delphi Study. *Library and Information Science Research*, 9(2): 114-139. <https://doi.org/10.22067/riis.v0i0.81440> [in persian]
- Lai, H.J. (2011). Information Literacy Training in Public Libraries: A Case from Canada. *Educational Technology & Society*, 14(2): 81-88.
- Li, Y., Chen, Y. & Wang, Q. (2021). Evolution and diffusion of information literacy topics. *Scientometrics*, 126(5): 4195-4224. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-03925-y>
- Mansouriyan, Y. (2012). Filling Digital Divide by Developing Public Libraries' Educational and Cultural Services. *Library and Information Science Research*, 2(1): 111-122. <https://doi.org/10.22067/riis.v2i1.9010> [in persian]
- Nazari, M. (2012). Design and process of a contextual study of information literacy: An Eisenhardt approach. *Library & Information Science Research*, 32(3): 179-191.

- <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2010.02.003>
- O'Brien, T. & Russell, A. (2014). The Irish 'Working Group on Information Literacy'—Edging towards a national policy. *The International Information & Library Review*, 44(1): 1-7.
<https://doi.org/10.1080/10572317.2012.10762909>
- Ponjuan, G. (2010). Guiding principles for the preparation of a national information literacy program. *The International Information & Library Review*, 42(2): 91-97.
<https://doi.org/10.1080/10572317.2010.10762850>
- Potnis, D. & Gala, B. (2022). Unified Mobile, Financial, and Information Literacy Toolkit: A Social Innovation for Public Libraries to Alleviate Poverty in Developing Countries. *The Library Quarterly*, 92(1): 68-86. <https://doi.org/10.1086/717230>
- Tajdaran, M., Karbala Aghaei Kamran, M. & Ameli, S. (2013). A Survey on public Library role in increasing urban information Literacy in Neyshabour City. *Journal of Knowledge Studies*, 6(20): 39-54. [in persian]
- Tang, Q., Wu, C. & Pan, Y. (2016). *Expanding Children's Digital Literacy Experiences and Skills: Public Library Practices in Guangzhou, China*. In: European Conference on Information Literacy. Springer, Cham: 460-468. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52162-6_46
- Thakkar, J.J. (2021). *Decision-Making Trial and Evaluation Laboratory (DEMATEL)*. In: Multi-Criteria Decision Making. Studies in Systems, Decision and Control. Springer, Singapore.
https://doi.org/10.1007/978-981-33-4745-8_9
- Wales National Information Literacy Framework for Information Literacy* (2016). Translated by A.H. Ghasemi. Retrieved on December 15, 2022 from: yun.ir/ggqce6 [in persian]
- welsh information literacy project* (2011). Available at:
<http://www.informationliteracy.org.uk/definitions>
- Zare, F. & et al. (2012). *Investigating the role of public libraries in the development of information literacy among the audience of North Khorasan province*. A research plan approved by the institution of public libraries. [in persian].